

*Кожомбердиева Каныкей Мамасалиевна,
окутуучу,
Ош мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

БАЛАНЫН ТАБИЯТЫ, АНЫ ЭМНЕ ҮЧҮН БИЛҮҮ КЕРЕК?

*Кожомбердиева Каныкей Мамасалиевна,
преподаватель,
Ошский государственный университет,
Кыргызская Республика, город Ош,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

ПРИРОДА РЕБЕНКА, ПОЧЕМУ НАДО ЕЕ ЗНАТЬ?

*Kozhombardieva Kanykey Mamasaliyevna,
teacher,
Osh State University,
Kyrgyz Republic, Osh city,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

THE NATURE OF THE CHILD, WHY DO WE NEED TO KNOW IT?

Аннотация: Албетте, бала үй-бүлөдө туулат. Курчап турган дүйнө туруктуу эмес. Ал өзгөрүп турат. Бала да өзгөрөт. Чыңгыз Айтматов атабыз айткандай, дүйнө бизди өзгөртөт, биз дүйнөнү өзгөртөбүз. Ушул өңүттөн алганда, баланы дүйнө өзгөртөт, бирок бала дүйнөнү өзгөртө алабы?

Макалада баланын табияты, анын чоң адамдан айырмасы, жалпыга тийиштүү тажрыйбаларды үйрөнүү мүмкүнчүлүктөрү жана аларды окутуу процессинде эффективдүү пайдаланууга үйрөнүү жөнүндө болот.

Аннотация: Конечно, ребенок рождается в семье. Окружающая среда не постоянная. Она меняется. Ребенок тоже развивается. Как сказал Чыңгыз Айтматов: «мы изменяем мир, мир изменяет нас». С

этой точки зрения, безусловно, мир изменяет ребенка, а ребенок сможет изменить мир?

В данной статье рассматривается природа ребенка, его преимущества в отличие от взрослого человека, возможности освоения жизненных опытов старшего поколения и эффективное использование этих возможностей в учебном процессе.

Annotation: Of course, a child is born in a family. The environment is not permanent. She is changing. The child also develops. As Chingiz Aitmatov said, we are changing the world, the world is changing us. From this point of view, of course, the world changes the child, and the child can change the world?

This article discusses the nature of the child, its advantages in contrast to an adult, the possibility of mastering the life experiences of

the older generation and the effective use of these opportunities in the educational process.

Түйүндүү сөздөр: окуу-таанып билүү тажрыйбасы, үйрөнүү, окуу, конкреттүү тажрыйба, абстракттуу концептуализация, активдүү сыноо, рефлектордук байкоо, окуу-таанып билүү ишмердүүлүгү, педагогикалык ишмердүүлүк.

Ключевые слова: опыт учебно-познавательной деятельности, обучение, конкретный опыт, абстрактная концептуализация, активное экспериментирование, рефлексивное наблюдение, учебно-познавательная деятельность, педагогическая деятельность.

Key words: experience of educational and cognitive activity, learning, concrete experience, abstract conceptualization, active experimentation, reflective observation, educational and cognitive activity, pedagogical activity.

Киришүү. Салттык окутууда оң натыйжаларды берип келген окуучу менен педагогдун ортосундагы биргелешкен иш-аракетти жөнгө салып келген принциптер жана мамилелер азыркы учурда күтүлүүчү натыйжаларга жетүүгө көмөктөшө албай калгандыгын моюнга алуу керек. А.Ш.Оракова айткандай, «билимдин жаңы сапатына секирик жасоо үчүн, ага адекваттуу педагогикалык системанын эффективдүүлүгүн, динамикалуулугун, адаптивдүүлүгүн камсыздоочу башкаруу маданиятына ээ болуу зарыл» [8, 53-б.]. Андай педагогикалык система биринчи кезекте ар бир окуучунун окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн калыптанышына жана өнүгүшүнө негизделиши абзел. Тактап айтканда, жекече мамилени ишке ашырууга, ар бир окуучунун өз алдынча өнүгүүсүнө көмөкчү болушу милдет.

Ал үчүн ар бир баланын психологиялык өзгөчөлүктөрүнө ылайык, потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүн так билүү максатка ылайык. Баланын табиятын Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, А.Р.Лурия, П.Я.Гальперин, А.В.Запорожец, П.И.Зинченко, Б.В.Зейгар-

ник, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин [2, 3, 4, 6, 10, 11] сыяктуу окумуштуулар түрдүү психологиялык аспектилерден изилдешкен. Булардын арасында Л.С. Выготскийдин эмгектери өзгөчө орунду ээлейт. Алсак, анын баланын инсандык өнүгүшүнүн актуалдуу жана жакынкы өнүгүү аймактары принциби. Мында ал баланын билгенине караганда, эмнени үйрөнө ала турганы маанилүү экендигин белгилейт. Баланын билгенине эмес, эмнени үйрөнө аларына көңүл бурууну сунуштайт. Мисалы, бала 1ден 10го чейин санаганды билсе, анда анын 11ден 20га чейин саноону үйрөнүү мүмкүнчүлүгүнө көңүл буруу зарыл. Ошондой эле, Л.С. Выготский баланын өнүгүүсүндө оюн ишмердүүлүгүнүн, баалоонун, чоңдордун жардамынын ролу жана мааниси тууралуу өтө маанилүү психологиялык ачылыштарды жасап, аны эске алуу жана пайдалануу боюнча кеңештерин берген.

Педагогикалык практикада кайсы бир теманы өздөштүрүүгө бардык окуучулар бирдей мамиле жасабагандыгы байкалып келет. Көрсө, ал ар бир баланын өз стилинен көз каранды экен. Бутз М., Фальтус Р., Цохен Э. ж.б. [1, 15-б.] тажрыйба (билим, билгичтик, көндүм) үйрөнүүдө балдарга, деги эле адам баласына мүнөздүү болгон төрт стилди аныкташкан. Ар бир стилдин артыкчылыктарын жана жетишпестиктерин такташкан. Алардын ар бирине токтололу.

Адегенде айрым түшүнүктөрдүн маанилерин тактап алалы. Алсак, тажрыйба – билимдин, билгичтиктин жана көндүмдүн биримдиги [7]. Ал эми С. Ожеговдун сөздүгүндө тажрыйба билим менен билгичтиктин биримдиги катары каралган. Доцент А.А. Касымовдун берген аныктамасы азыркы учурдагы окутууга коюлган талаптарга негизделгендигин байкоого болот. Анткени, мында көндүм түшүнүгү кошулуп, тажрыйба түшүнүгү практикага көбүрөөк ориентацияланган. Ал ошол заманга туура келген аныктама болгон. Анткени, көндүмдү калыптандыруу жана өнүктүрүү коллективизм шартында актуалдуу болгон эмес. Ал эми азыркы учур ар бир адамдан билимдин

жана билгичтиктин негизинде көндүмгө ээ болууну талап кылып жатат.

Изилдөөнүн проблемасы: Окуучулардын 80%ынын өздөштүрүүсүнүн ортодон төмөндүгүнүн себептери кайсылар?

Изилдөөнүн максаты. Ар бир баланын окуу стилин окутуу процессинде эффективдүү пайдалануу жана окутуу моделин алмаштыруу аркылуу өздөштүрүүнү жогорулатуу.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Ар бир баланын окуу стилин мүнөздөө, артыкчылыктарын жана кемчиликтерин аныктоо.

2. Академиялык моделдин ар бир баланын стилине дал келишин талдоо.

3. Интерактивдик окутуунун ар бир баланын стилине дал келишин талдоо.

4. Окуучунун окуу стилин аныктоого, аны окутуу процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатууда пайдаланууга үйрөнүү боюнча методикалык сунуштарды берүү.

Изилдөөнүн методу. Ой жүзүндөгү педагогикалык эксперимент, практикалык сабакты пландоо, өткөрүү, жыйынтыгына ынануу.

Негизги мазмуну. Жаңы тажрыйбаны үйрөнүүдө айрым балдар мурдатан ээ болгон *конкреттүү тажрыйбаларына* (КТ) таянат. Мындай балдар жаңы тажрыйба (мындан ары билимди, билгичтикти, көндүмдү ажырагыс бир бүтүн катары алып, аны тажрыйба деп кабыл алабыз) үйрөнүүдө сезимталдыгы менен ийгиликтерге жетишет. Бул топтогу балдардын ой жүгүртүүлөрү эң оболу алардын сезимдерине негизделет. Демейде бул стилдеги балдар мамилечил келишет. Башка балдар менен мамиле түзгөндү жакшы билишет. Бир нерсени үйрөнүүдө башкалар менен тез тил табыша алышат. Көпчүлүк учурларда теориялык материалдарды жактырышпайт. Ар бир кырдаалды өзүнчө жеке учур катары кароону туура деп эсептешет. Алар тажрыйба (билим, билгичтик, көндүм) үйрөнүүдө класстагы/тайпадагы башка окуучулардын тажрыйбаларына ишенишет. Көпчүлүк учурларда мындай окуучулар пикир алмашууга жана талкууга бет алышат. Бул топтогу балдар

логикага караганда көбүнчө интуицияга, бөтөн адамдардын тажрыйбаларына, бааларына жана тыянактарына таянышат. Булар реалдуу турмуштан алынган билимдерди пайдалануудан көбүрөөк ырахат алышат. Мындай окуучулар демейде класста/тайпада активдүү болушат.

Конкреттүү тажрыйбаны карманган балдар төмөндөгүлөрдү *жактырышат*:

- Ойлорду, пикирлерди, маалыматтарды ортого салганды;

- Өзүнүн жасаган ишине башкалардын бөтөн пикирлерин укканды;

- Пикирдеш болгон адамдарды, алардын арасында мугалимдерди;

- Үйрөнгөн билимдерин, билгичтиктерин реалдуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн колдонууну;

- Өз алдынча жана купуя ой жүгүртүүнү, эркин ой жүгүртүүнү.

Конкреттүү тажрыйбаны кармангандар төмөндөгүлөрдү *жактырышпайт*:

- Теориялык баяндамаларды, сабактарды, супсак, узак докладдарды;

- Китеп окуганды.

Демек, булар академиялык моделде билимди, билгичтикти жана көндүмдү толук өздөштүрө алышпайт. Анткени, академиялык моделде окутуу төмөндөгүдөй тартипте ишке ашырылат:

1. Теория берилет.

2. Айрым мисалдарда колдонулушу көрсөтүлөт. Окуучуларга окшош тапшырмалар берилет.

3. Аткарылган тапшырмалар талдоого алынат.

4. Тажрыйба формулировкаланат.

Көрүнүп тургандай, аталган моделде 3-жана 4-пункттар дагы да машыгууларды талап кылат. Көпчүлүк учурларда, аталган пункттар үйгө тапшырма түрүндө берилет. Аталган моделде балдардын арасында пикир алмашуу, бири-биринин пикирлерин угуу сыяктуу кырдаалдар дээрлик жокко эсе. Андыктан, академиялык модель конкреттүү тажрыйбаларга таянган балдарга жаңы тажрыйбаларды үйрөнүүгө көмөк көрсөтө албайт.

Балдардын арасында *Абстрактуу концептуализацияга (АК)* таянгандар болот. Алар көпчүлүк учурларда, жогорку натыйжага логикалык ой жүгүртүүгө жана рационалдуу баалоого негизделген окууга аналитикалык жана концептуалдык мамиле жасоо аркылуу жетишишет. Эмне үчүн? Анткени, булар конкреттүү тажрыйбаларды, жекече учурларды жалпылоого жөндөмдүү келишет. Ошондуктан дедукциялык жол менен да ой жүгүртө алышат. Абстрактуу концептуализациясы күчтүү балдар, демейде, жандуу дүйнөгө караганда көбүнчө предметтерге жана символдорго таянышат. Алар инсансыз кырдаалдарда, авторитеттерди жетекчиликке алуу менен, теорияга жана систематикалык талдоого басым жасалган учурларда абдан жакшы үйрөнүшөт. Максаты жаңы билимдерди «ачуу» болгон көнүгүү жана симуляция сыяктуу структуралаштырылбаган окутуу методдору АК тутунган балдар үчүн көбүнесе пайда алып келбейт, тескерисинче, алардын үйрөнүүсүн кыйындатат. Бул стилдеги балдар проблеманы чечкенди жана билимди колдонуунун практикалык жолдорун издегенди абдан жактырышат.

Алар инсандар аралык мамилелерге байланышкан суроолордон жана техникалык тапшырмалардан оолактанып турушат.

Абстракциялык концептуализацияны карманган балдар буларды *жактырышат*:

- Жеке учурларды изилдеп, окшоштурарды таап, аларды жалпылоонун негизинде теорияны иштеп чыкканды;

- Теориялык ой жүгүртүүлөрдү, негиздемелерди чыгарганды;

- «эксперттердин», «авторитеттердин» пикирлерине таянат;

- Диаграммаларды, таблицаларды, графиктерди;

- Жакшы системалаштырылган сабактарды, дарстарды, тыкан уюштурулган ишчараларды.

Абстракциялык концептуализацияны карманган балдар төмөндөгүдөй кырдаалдарды *жактырышпайт*:

- Чакан топтордогу көнүгүүлөрдү аткарганды;

- Симуляцияларды;

- Өз алдынчалыкты жана купуялыкты;

- Өз ойлору менен бөлүшкөндү.

Аталган стилдеги балдар академиялык окутуу моделинде өздөрүн «суудагы балыктай» сезишет. Андыктан билим берүү уюмдарындагы «эң жакшы», «жакшы» деген бааларга окуган балдар дал ушул моделдин туундулары болуп эсептелишет. Мектепте «эң жакшы», «жакшы» деген бааларга окуган балдардын саны 20%га жетпегендиги белгилүү. Демек, учурдагы билим берүү уюмдары жалпы окуучулардын 1/5 нин гана ийгилигине көмөкчү боло алат.

Дагы бир кызыктуу стиль – *Активдүү сыноо (АС)*. Бул стилге таянган балдар кайсы бир тажрыйбаны үйрөнүүдө сыноо деңгээлинин эң жогорку көрсөткүчүнө негизделген активдүүлүгү жана ишмердүүлүгү менен мүнөздөлүп, башкалардан айырмаланып турат. «Активдүү сыноо» стилиндеги балдар долбоор түзүү процессине катышкан учурларда, үй тапшырмаларын аткаруу мезгилинде же майда топтор менен иштеген учурларда абдан жакшы үйрөнүшөт. Алар лекция сыяктуу пассивдүү кырдаалдарда чыдамдары кете баштайт. Демейде булар кызыкчылыктары сырткы дүйнөгө багытталган экстриверт инсандар болушат. Бул стилдеги балдардын аракеттери логикалык тартипте болот. Чаржайыт болбойт. Инсандар аралык мамилелерге байланыштуу суроолорго караганда абстрактуу идеялар жана теориялар булар үчүн маанилүү. Практикалык иштерге караганда булар үчүн так иштелип чыккан логикалык түшүндүрүү биринчи орунда турат. Тактап айтканда бул стилдеги балдар кадамдары так аныкталган алгоритмдик тапшырмаларды абдан жактырышып, өтө зор кызыгуу менен аткарышат.

Активдүү сыноону кармангандар төмөндөгүлөрдү *жактырышпайт*:

- Чакан топтордогу дискуссияларды;

- Долбоорлорду иштеп чыкканды;

- Башкалардын пикирлерин укканды;

- Сабактардан кийинки тапшырмаларды аткарганды;

- Практикалык проблемаларды чечкенди;

- Билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандырганды.

Активдүү сыноону кармангандар буларды *жактырышпайт*:

- Илимийлештирилген докладдарды;
- Аткарылган ишти жакшы же жаман деп баалаганды;
- Тамаданын ролун аткарган мугалимди;
- Карап, кол куушуруп отурганды.

Активдүү сыноо стилиндеги балдар да академиялык моделдеги окутуудан ийгиликке чыга алышпай тургандыгы көрүнүп турат. Анткени, академиялык моделде илимийлештирилген сабактар өтүлөт, окуучулар тарабынан аткарылган иштердин жыйынтыктары сөзсүз бааланат, болгондо да мугалим тарабынан. Мугалим тамаданын ролун аткарат. Кол куушуруп, угуп отургандар көп болот. Айтылгандар активдүү сыноо стилиндеги балдарга мүнөздүү эмес. Андыктан академиялык моделдеги окутуу процесси аталган стилдеги балдардын да ийгиликке жетишине олуттуу жардам бере албагандыгын белгилей кетели.

Рефлектордук байкоого (РБ) таянган балдар үйрөнүүгө рефлексивдүү, пассивдүү жана шарттуу мамиле жасашы менен мүнөздөлөт. Көпчүлүк учурларда, рефлектордук байкоосу бийик болгон балдар кунт коюп байкоонун негизинде өздөрүнүн өзгөчө ой-туюмдарын иштеп чыгышат жана лекция сыяктуу окутуу формаларын жактырышат. Анткени, лекция учурунда алардын байкоо мүмкүнчүлүгү кенен болот. Демейде, мындай балдар ички дүйнөгө багытталган интроверттер болушат. Бул стилдеги балдар көбүнчө кырдаалды ар тараптан талдоону жактырышат. Өздөрүнүн аракеттерине караганда байкоонун жыйынтыктарына көп маани беришет. Алар маалымат жыйнаганды жана аларды өз ордуна жайгаштырганды жакшы билишет. Проблеманы чечүүдө практикалык тажрыйбага эмес, өзүнүн пикирине таянат. Окутуу процессинде пайда болуучу сезимдерге көп беришет.

Рефлектордук байкоо стилиндеги балдар төмөндөгү кырдаалдарды *жактырышат*:

- Эксперттердин пикирлерин, бүтүмдөрүн жана чакан дискуссияларды;

- Объективдүү фактылар боюнча идеяларды жана пикирлерди баалоону;

- Ойлоонууга убакыт берүүнү.

Рефлекторду байкоо стилиндеги балдар буларды *жактырышпайт*:

- Маселе чыгаруу сабактарын;
- Өз кесиби менен байланышкан сабактарды;
- Ролдорду аткарганды (симуляция);
- Өзүнүн башкалар тарабынан бааланышын.

Академиялык моделдеги окутуу процесси рефлектордук байкоо стилиндеги балдардын суроо-талаптарын толук канааттандыра бербегендигин көрүүгө болот. Буларга интерактивдик сабактардагы айрым методдор да жакпашы мүмкүн. Демек, булардын муктаждыктарын канааттандыруу үчүн дагы башка ыкмаларды издөө керек.

Жогоруда көрүнүп тургандай, Активдүү сыноо стили менен Рефлекторду байкоо стили, Абстракциялык концептуализация стили менен Конкреттүү тажрыйба стили бири-бири менен карама-каршы. Ал эми Активдүү сыноо менен Абстракциялык концептуализациянын жана Конкреттүү тажрыйбанын окшоштуктары, ошондой эле, Рефлектордук байкоо менен Абстракциялык концептуализациянын жана Конкреттүү тажрыйбанын окшоштуктары бар экендиги даана байкалып турат. Демек, бул төрт стилдин «нукура таза» байкалганы жок экен.

Абстракциялык концептуализация менен Активдүү сыноонун ортосунан **Өзгөртүүчү** деп аталган тип пайда болот. Бул типтин негизги белгиси Абстракциялык концептуализация менен Активдүү сыноо болуп эсептелет. Бул типтеги инсандын эң күчтүү жагы – идеяны практикага ашыра билүү. Мындай адамдар интеллектинин жалпы деңгээлин аныктоого берилген, бир гана туура жооп же проблеманын чечилиши көрсөтүлгөн тесттерди туура аткара алышат. Мындай инсандардын билими гипотетикалык-дедуктивдик ой жүгүртүүгө, конкреттүү проблемаларды чечүүгө багытталып уюштурулат.

Окуунун бул тибин изилдөөлөр буга таандык балдардын эмоционалдуулугу

даражасы төмөн экендигин, алардын башка балдар менен иштөөгө караганда, нерселер менен иштөөнү жактырышарын көрсөттү. Демейде, алар тар техникалык кызыкчылыктарга ээ болушат жана так илимдерге адистешишет. Бул үйрөнүү тиби инженердик кесиптерге багыт алган балдарга мүнөздүү.

Өзгөртүүчү типке карама-каршы тип болуп **Бөлүштүрүүчү** тип эсептелет. Конкреттүү тажрыйба менен Рефлексивдик байкоо аталган типтин жалпы белгиси болуп эсептелет. Мындай типтеги балдардын негизги касиети болуп, ага ар бир конкреттүү учурда перспективалардын фонунда кароого мүмкүнчүлүк берүүчү бай элестетүүсү саналат. Биздин бул типти Бөлүштүрүүчү деп атаганыбыздын себеби, аталган стилге таандык адам жаңы ыкманы жана стандарттуу эмес идеяларды талап кылуучу кырдаалдарда, мисалы, «акыл чабуулу» методикасы боюнча сабактарды өткөрүү учурунда, баарынан жакшы иш алып барат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, мындай адамдар демейде, башка балдардын иш-аракеттерине, жүрүм-турумдарына кызыгышат, эреже катары, булар эмоционалдуу жана ички дүйнөсү абдан бай балдар болушат. Алардын маданий кругозору, салыштырмалуу алганда, башкаларга караганда абдан кеңири, ошондой эле, көпчүлүк учурларда булардын ишмердүүлүк багыты болуп гуманитардык же көркөм өнөр тармактары эсептелет.

Өздөштүрүүчү стилдин негизги жагы болуп Абстрактуу Концептуализация жана Рефлексивдик Байкоо эсептелет. Мындай балдар теориялык моделдерди түзүү жагынан абдан күчтүү келишет. Булардын индуктивдүү ой жүгүртүүсү жана ар кандай байкоолорду так аныкталган түшүнүктөр менен айкалыштыра билүүсү аларды башкалардан айырмалап турат. Өзгөртүүчү стилдин өкүлдөрүнө окшоп, булар да башка балдардын ишмердүүлүктөрүнө, жүрүм-турумдарына кызыгышпайт, көбүнчө абстрактуу концепциялар (теория) менен алектенишет. Теориялардын практикалык колдонулушуна жетишерлик көңүл бурушпайт. Мындай инсандар үчүн теория логикалык жактан так жана туура катышта болушу

зарыл. Эгерде теория же план фактылар менен дал келбей калса, өздөштүрүүчү типтеги адам дароо аны жаратпай койот же фактыларды кайрадан текшерип чыгат. Ошондуктан окуунун бул тиби колдонмо илимдерге караганда математик сыяктуу теориялык илимдердин өкүлдөрү үчүн мүнөздүү. Мекемелерде мындай типтеги адамдар көбүнчө изилдөө жана пландоо бөлүмдөрүндө жолугат.

Ыкташуучу типтин күчтүү жактары Өздөштүрүүчү типтин мүнөздүү жактарына карама-каршы келет. Мындай адамдар көбүнчө Конкреттүү тажрыйба (КТ) жана Активдүү сыноо (АС) жагынан күчтүү келишет. Мындай инсанга мүнөздүү касиет болуп анын практикалык ишмердүүлүгү эсептелет. Алар пландарды жана сыноолорду турмушка ашырууга жана жаңы тажрыйбаларга ээ болууга абдан жөндөмдүү болушат. Бул топкогу балдар жогорудагы үч топко караганда тобокелчиликке бир кыйла даяр болушат.

Бул типтин ыкташуучу деп аталыш себеби ал демейде ыкташууну талап кылган өзгөчө шарттарда даана байкалат. Эгерде теория же план фактыларга дал келбей калса, анда мындай адамдар теорияны же планды ыргытып жиберешет. Проблеманы ал демейде аракет жана ката кетирүү методу менен кыймылдап, өзүнүн аналитикалык жөндөмдүүлүгүнө эмес, көбүнчө башка адамдардан уккан маалыматтарына таянуу менен интуитивдүү чечет.

Ыкташуучу тип чоочун балдардын арасында өзүн эркин сезет, бирок көпчүлүк учурларда шашмалыгын жана кежирлигин көрсөтүшөт. Демейде, мындай адамдар техника жана бизнес жагынан билим алышат. Кандайдыр бир уюмдарда, мындай адамдар активдүү аракетти талап кылуучу функцияларды аткарышат. Мисалы, маркетинг, сатуу бөлүмдөрүндө же профсоюздук жетекчи кызматтарда жакшы кызмат кылышат.

Ошентип, табиятта таза «Конкреттүү тажрыйба», же «Абстрактуу концептуализация», же «Активдүү сынакчы», же «Рефлексивдик байкоочу» табылышы мүмкүн эмес.

Албетте, стилдердин кайсы бирлери басымдуулук кылган стилдик категориялар болушу мүмкүн экен. Алар: ыкташуучу, бөлүштүрүүчү, өздөштүрүүчү, өзгөртүүчү. Мында *Ыкташуучу* – Активдүү сыноочу менен Конкреттүү тажрыйбанын кесилишинде, *Бөлүштүрүүчү* – Конкреттүү тажрыйба менен Рефлектордук байкоочуну, *Өздөштүрүүчү* – Рефлектордук байкоочу менен Абстракциялык концептуализациянын, *Өзгөртүүчү* – Абстракциялык концептуализация менен Активдүү сыноочунун кесилишинде пайда болгондугун байкоого болот.

Булардын ар биринин окутуу процессинде пайдаланыла турган касиеттери жана мүмкүнчүлүктөрү бар экендигин белгилей кетели. Жогоруда аталган стилдерди карманган балдар ар бир топто сөзсүз жолугат. Окутуучунун милдети – ошолордун мүмкүнчүлүктөрүн туура пайдалануу менен окуучулардын билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүү.

Демек, жаңы тажрыйбаны үйрөнүүдөгү ийгилик, баланын таянган стилине түздөнтүз байланышат. Педагог тажрыйба үйрөнүүчү чөйрөнү түзүүдө ар бир баланын үйрөнүү стилин эске алганы жакшы натыйжа берет.

Интерактивдик окутууда майда топтордо иштөө, акыл чабуулу, ролдорду аткаруу, 5x5 сыяктуу методдор пайдаланылат. Мисалы, майда топтордо иштөө учурунда бирдей стилдеги балдар бир топ болуп калышына жол бербөө керек. Анткени, мындай шартта алар бирин бири толуктай албай калышат.

Айталы, бир топто жалаң гана рефлектордук байкоого карманган окуучулар отуруп калса, анда берилген тапшырма аткарылбай калат. Демек, мындай учурда ар бир баланын тажрыйбаны үйрөнүүсүнө мүмкүнчүлүк болбойт. Андыктан топторго бөлүп отургузганда ар бир стилден кеминде бир өкүл болушун камсыз кылуу керек. Мындай болгондо бир стилдин күчтүү жагы экинчи стилдин жетишпеген жагын толуктап кетет. Натыйжада ар бир стилдин өкүлү үчүн тажрыйба үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Мисалы, рефлектордук байкоочу демилге менен чыга албайт. Ал эми активдүү сыноочу майда топто демилге менен чыгып, активдүү аракетте болуп, тапшырманы аткарууга киришүүгө өбөлгө түзөт. Абстрактуу концептуализацияны карманган окуучулар символдор аркылуу ой-пикирлерди жана тыянактарды тактай алышат. Ал эми рефлектордук байкоочу маалыматтарды топтогон жагынан күчтүү. Андыктан, ал топтун катчысы боло алат.

Майда топтордо иштөө учурунда педагог ар бир баланын стилин эске алуу менен, коюлган тапшырманын шартынын ар бир балага түшүнүктүү болушуна көз салат. Негизги милдети консультация болот. Айтып бербейт. Тескерисинче, суроолорду берет. Ал суроолор тапшырманын балдарга түшүнүктүү болушун камсыздоого арналат.

Ошентип, ар бир бала уникалдуу, өз алдынча стилге ээ инсан, табиятынан жаңылыкты үйрөнүүгө шыктуу, өз акыл дараметин жөнгө салууга жөндөмдүү. Ал табияттагы, турмуш-тиричиликтеги, коомдогу кубулуштардын мыйзам-ченемдерин, өзгөрүүлөрдүн себептерин үйрөнгүсү келет. Ага тиешелүү педагогикалык, дидактикалык, психологиялык шарттарды түзүп берүү, ага мүнөздүү мүмкүнчүлүктөрдү ачуу менен анын универсалдуу жана предметтик компетенттүүлүктөрүнүн өнүгүшүнө шарт түзүү керек. Ошентип, мектептеги педагогикалык процесс балага бурулат.

Корутунду. Жыйынтыктап айтканда, болочок педагогго ар бир баланын табиятын, күчтүү өнүккөн жактарын, психологиялык артыкчылыктарын социалдык мааниси бар тажрыйбаларды үйрөтүүдө эске алууга үйрөнүү милдет. Демек, педагогикалык окуу жайларда, квалификацияны жогорулатуучу курстарда аракеттеги мугалимге да, болочоктогу педагог адиске да окутуунун моделдерин ар бир баланын жекече стилдерин эффективдүү пайдалануу өнүгүнөн талданды үйрөнүүгө көмөктөшүү зарыл.

Адабияттар:

1. Бутз М., Фальтус Р., Цохен Э. Работа в группах. Сборник статей. – 2008. – 84 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: «Союз», 1997. – 89 с.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – М.: «Юрайт», 2016. – 120 с.
4. Гальперин П.Я. Лекции по психологии. – М.: «КДУ», 2007. – 210 с.
5. Запорожец А.В. Психология. – М.: Просвещение, 1953. – 159 с.
6. Зинченко В.П. Образ и деятельность. – М.: МОДЭК, 2001. – 186 с.
7. Касымов А.А. Интерактивдик методдор жана оюндар. – Б.: Салам, 2008. – 48-б.
8. Оракова А.Ш. Применение инновационных технологий в управлении деятельностью школы // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2009. – №1 (9). – С. 53-57.
9. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика. Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Генезис, 2005. – 267 с.
10. Эльконин Д.Б. Детская психология. – М.: Академия, 2006. – 197 с.
11. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Владос, 1999. – 151 с.

Рецензиялаган:

Добаев К.Д.,

*КББАнын мүчө-корреспонденти,
педагогика илимдеринин доктору, профессор*